

Špela Brecelj

Dušan Merc: *Dantejeva smrt.*

Maribor, Študentska založba Litera (Knjižna zbirka Piramida), 2007.

Ob soočenju s suverenim besedilom kritiki ne preostane drugega, kot da se z njim spusti v dialog brez ocenjevalskih ambicij, ki so v takih primerih vnaprej izpolnjene. Komunikativno besedilo, ki samo od sebe načnja pogovor, seveda pomeni veliko lažjo nalogo od takega, ki samozadostno vztraja pri monologu. Dnevnik Merčevega Danteja je tak zagoneten primer. Dante sam pravi, da piše le zase in da mu bralec ni potreben. Merc se vzdrži vsakršne poante; bralčevo potrebo po osmislitvi pretentano zadovolji z užitek ob branju liričnega dnevnika, pisanega v poetičnem, ritmiziranem jeziku, bogatem z metaforami in pesniškimi podobami.

Dogajanje v romanu v resnici ni napredovanje proti koncu, ampak prejšnje stanje, ki se naposled neopazno prelije v neko drugo, a ne preveč drugačno. Dante začne pisati svoj dnevnik med vračanjem iz Benetk v Raveno, na poti skozi temačno, megleno močvirje, v malarični mrzlici in nenehnem strahu pred izdajalci in morilci. Tako blizu je smrti, da je zanj življenje po večini negativno definirano kot nesmrtnost. To ozračje nenehnega pričakovanja smrti ter podoba zavesti, zamegljene od boleznin in izčrpanosti, vztrajata od prve do zadnje strani romana. Dnevniški zapisi slikajo svet skozi prizmo nemirnega, dvomov polnega duha pesnika, ki so mu ostale samo še besede, vendar tudi tem ne zaupa več. S seboj nosi še neobjavljenih zadnjih trinajst spevov *Raja*, sklepnega dela *Komedije*; tako politiki kot cerkveni možje so pripravljene ubijati, da bi le izvedli njihovo vsebino. K tesnobnemu razpoloženju prispevata še bližajoča se vojna s sosednjimi italijanskimi mesti in malodušje Ravenčanov. Vsi ti nastavki močno dišijo po romanu zarote ali po zgodovinski kriminalki, vendar je to napačna sled.

Fragmente sestavlja vsakokrat nova kombinacija razmišljanj o stalnih temah: Bogu, ustvarjanju, politiki, erotiki, jeziku, veri in smrti. Ljubezen je človeška, ne božanska, in edina uteha za bolnega pesnika, ki mu rane razjedajo telo, je mesena bližina v črnino oblečene Matilde della Polenta,

sestre princa, ki Danteju ponudi zatočišče na svojem dvoru. Božanska Beatrice, Ženska z veliko začetnico, je neskončno oddaljena v Raju in je ni mogoče ljubiti kot realno žensko. Gentucca je tista, ki je pesniku pokazala vso srečo in bedo tega sveta. Ko v gledališki igri, simulaciji celotnega sveta, stopi na oder pred meščani in oblastniki, je tudi ona že obsojena na smrt; gledališko skupino pobijejo na poti iz mesta. In ko se naposled konča tudi Dantejeva zgodba, se njegove besede spremenijo v zatočišče in zasijejo na nebu namesto zvezd.

Dogajanje je po veliki večini notranje; to narekuje miren ritem, namesto linearnosti pa nekakšno cikličnost, ki je ne pretrga niti smrt. Dante zapiše, da je dnevnik edino, kar mu je preostalo, a tudi tem besedam ne gre verjeti, kot tudi ničemur, kar je narejeno iz jezika. Občutenje jezika kot edinega, a varljivega temelja je ena najzgovornejših potez osrednje osebe. Enako varljiv se mu zdi tudi svet na splošno, ki se mu kaže kot žalosten odsev *Komedije*, njegovega *teatra mundi*. Izčrpan od bolezni in mučnih misli Dante čaka samo še na smrt; svetlobo občuti kot zbadanje drobnih igel, nad besedami, čeprav so edina vez med duhovnim in materialnim, je obupal, češ da so zaman. Splošno vzdušje v Raveni, notranje razklanem mestu, pa tudi sicer v zgodbi, najbolje povzame vojak, ko reče: “Boj za pravico in resnico je izgubljen že zdavnaj. Upanja so pogašena.”

O resnici ne more biti prepričan niti bralec: Dantejevo zatrjevanje, da ga bodo zdaj zdaj umorili in ukradli spise, se vsakokrat izkaže za lažno. Res je, da velja za odpadnika, izdajalca rojstnih Firenc, morda celo za krivo-verca, pa vendar pesnik nazadnje umre naravne smrti zaradi malarije, zato njegov strah ni nikjer dokazano upravičen in lahko obvelja za paranoično blodnjo vročičnega bolnika. Če pa bralec izgubi zaupanje v besede, zaradi narave dnevniških zapisov nujno obsojene na subjektivnost, se zgodi dvoje: znajde se v isti zmedi kot Dante, ki ne verjame tistemu, kaj ima pred očmi in kar je zapisano; zgodba pa postane zgolj-zgodba, brez interesa, da bi govorila o resničnem Danteju, rojenem leta 1321.

Merčevega Danteja ne teži toliko to, da umira daleč od domovine, ki ga je obsodila za svojega izdajalca, temveč (samo)obtožba, češ da je hotel biti s pisanjem *Komedije* pravičnejši od Boga. Kako lahko ve, da je prave postavil v *Raj*, prave v *Pekel* in *Vice*? Bi Bog storil enako? In tudi če si odpusti nadutost, za katero ve, da je za ustvarjanje nujna, v svoj *Raj*, čeprav ga je doživel, ne zmore več verjeti. Zatrдно sicer ve, da je v Raju bil, da je bil del Boga, a zdaj, ko je izstopil, je pisanje izgubilo tavnološkost, s katero bi bil Raj dostopen. “Tudi z jezikom ne lažem. Vendar tudi resnice ne morem govoriti.”

Problematičnost *Raja* je v zgodbi prignana do skrajnosti, Dante si speve nazadnje priveže okoli bokov, da jih lahko skrije pod obleko.

Prepričan je, da mu v vsakem trenutku grozi smrt iz zasede, saj se skušajo dokopati do spevov tako politiki kot cerkveni možje. Nakazano je sicer, da *Komedija* in predvsem *Raj* burita duhove, morda najjasneje ravno v disputu z mohamedanci, ki jim je upodabljanje upodobljivega Boga nezaslišano. Nikjer pa se ne razjasni zatrdno, v čem je glavni vir problematičnosti *Raja* (ki je problematičen dvojno ali celo trojno, najprej za Danteja, nato za druge in nazadnje za bralca, ki prvih dveh ne razume povsem). Vprašanje si zastavi tudi pisec spremne besede, Gregor Lozar. Eden izmed možnih odgovorov, ponujenih v romanu, je, da je *Raj* najbližje Bogu in je torej problematičen toliko, kolikor je tak sam Bog, mišljenje, čutenje in upodabljanje Boga. Lozar ob naslonitvi na *raj* v *Alamutu* izpelje, da je problematičnost Dantejevega *Raja* v interpretaciji, ki ni v skladu z dogmo ter odpira možnost osebnega *raja*, ki nima več absolutne veljave, saj potemtakem ne obstaja le en *raj*, pač pa nešteto *rajev*, vsi enakovredni in neobvezujoči.

Na tem mestu pa že trčimo ob osrednje vprašanje: kdo je Merčev Dante? Zagotovo ni tisti Dante Alighieri iz začetka 14. stoletja, pač pa nekdo, ki je svojo politično pozicijo “stranke zase” razširil na vse svoje življenje; v to je na neki način danes prisiljen vsak človek. V svojih zapiskih parafrazira mislece in pesnike vse do 21. stoletja in je glede nekaterih stvari naravnost vizionarski. Hkrati pa je vse, v kar verjame, zanj tudi problematično, in to tako močno, da njegove vere ne moremo več imenovati vera, temveč je ustrežnejši izraz zanjo stava. Dante stavi na Boga, na zgodovino, *Komedijo*, na jezik in nazadnje na svojo smrt, ne da bi do vsega naštetega čutil kakršno koli zaupanje. Tako kot sodobni bralec tudi Dante ne more verjeti vsem velikim začetnicam, ki jih zapiše (Bog, Ona, *Raj*), a jih vseeno zapisuje z največjo resnostjo, kot da nejevera nima toliko opraviti z njihovim obstojem kot z načinom obstoja posameznika. To je ena izmed smernic, ki nakazujejo, čigava smrt je pravzaprav Dantejeva smrt (in zakaj tako močno spominja na druge smrti, iz katerih se je rodila današnja doba).

“Težka” vprašanja in mučno odgovarjanje nanje seveda niso nujni. Pravzaprav daje največji užitek prav prepuščanje podobam in mislim, ki ustvarijo svojevrstno estetiko božansko visokega in nizkotno posvetnega. Če kdo reče, da je tale roman eden izmed boljših, ki so v zadnjem času pri nas zagledali luč sveta, se z njim lahko brez pomisleka, a premišljeno strinjamo.